

Lech K. Paprzycki

Orzecznictwo sądów powszechnych w świetle ustawy z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej : (obraz statystyczny)

Palestra 32/3(363), 61-80

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

z dn. 15.VII.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich³⁵ dysponuje — niezależnie od uprawnień strony — prawem zaskarżania do NSA niezgodnych z prawem indywidualnych decyzji administracyjnych, jeżeli w danym wypadku konkretny przepis dopuszcza możliwość wniesienia skargi. Uważam, że ustanowieniu instytucji rzecznika praw obywatelskich powinno towarzyszyć rozszerzenie właściwości NSA na dziedziny pozostające dotychczas poza kontrolą sądu administracyjnego.³⁶ Ponadto rzecznik praw obywatelskich, usytuowany przy Sejmie, ma legitymację do wnoszenia rewizji nadzwyczajnych do Sądu Najwyższego od prawomocnych orzeczeń NSA.

Z dotychczasowych obserwacji wynika, że w postępowaniu przed NSA — poza zainteresowanymi stronami — najczęstszym uczestnikiem postępowania jest prokurator. Należałoby zatem dążyć do zwiększenia udziału uprawnionych organizacji społecznych we wszystkich stadiach postępowania administracyjnego, w tym także w postępowaniu przed sądem administracyjnym. Niewykluczone, że obok dotychczasowych przepisów w tej materii (art. 31 i 197 pkt 2 k.p.a.) należałoby utrwalić zasadę udziału organizacji społecznych w postępowaniu administracyjnym w ramach projektowanego nowego prawa o stowarzyszeniach.

Podsumowując powyższe wnioski, wypada stwierdzić, że dalszy rozwój norm procedury administracyjnej w Polsce oraz judykatura NSA powinny się przyczynić do pełniejszego udziału uprawnionych podmiotów w postępowaniu przed sądem administracyjnym.

³⁵ Dz. U. Nr 21, poz. 123.

³⁶ A. Nowakowski; Uwagi o przedmiotowym zakresie jurysdykcji Naczelnego Sądu Administracyjnego — Propozycje de lege ferenda, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1986, Nr 1, s. 47—50.

LECH K. PAPRZYCKI

ORZECZNICTWO SĄDÓW POWSZECHNYCH W ŚWIETLE USTAWY Z DNIA 10 MAJA 1985 R. O SZCZEGÓLNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ

(obraz statystyczny)

W okresie lat osiemdziesiątych zjawiskom patologii społecznej poświęcono szczególną uwagę. Środki jej zwalczania i ograniczania stały się przedmiotem oceny władz politycznych i państwowych.¹ Organizacje społeczne niejednokrotnie wyrażały zaniepo-

¹ L. Czubiński: Nowe ustawy karne — ważnym orężem w walce z przestępczością i innymi naruszeniami prawa, *Biuletyn Sądowy* 1985, z. 37, s. 3—32;

kojenie brakiem postępu w tym zakresie. Prasa, radio i telewizja publikowały głosy opinii społecznej na ten temat. Obserwowane jednocześnie nasilenie niektórych rodzajów przestępstw stało się impulsem do przygotowania projektów nowelizacji ustawodawstwa karnego.

Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach (Dz. U. Nr 23, poz. 100) dokonała trwałych zmian w obu ustawach karnych. Natomiast druga ustawa uchwalona tego samego dnia: o szczególnej odpowiedzialności karnej (Dz. U. Nr 23, poz. 101)² ma obowiązywać do końca czerwca 1988 r. i na ten okres dokonała zmian niektórych unormowań k.k. i k.p.k.

Ukazało się już szereg publikacji analizujących unormowania uso,³ opublikowano znaczące orzeczenia Sądu Najwyższego,⁴ podjęte zostały również pierwsze badania praktyki sądowej.⁵

W tej sytuacji wydawało się rzeczą konieczną podjęcia próby oceny polityki karania określonej w znacznym stopniu unormowaniami uso w skali kraju. Dla realizacji tego celu w chwili obecnej przydatne będą metody statystyczne. Przedmiotem oceny w niniejszym opracowaniu był okres obowiązywania uso od 1 lipca 1985 r. do 30 czerwca 1986 r. Jako okres porównawczy przyjęto cały rok 1984.⁶ W ten sposób badaniami objęto okres tuż przed wejściem ustawy w życie oraz pierwszy okres jej obowiązywania. Pozwoli to na stwierdzenie, czy i jak daleko nastąpiły zmiany w zakresie odmiennie uregulowanym przez uso i czy jest to następstwem jej wprowadzenia.

T. Skóra: Współdziałanie sądów i milicji obywatelskiej w realizacji ustaw karnych z 10 maja 1985 r., *Biuletyn Sądowy* 1985, z. 37, s. 33–49. Należy dodać, że projekty tych nowych ustaw karnych spotkały się również z krytyczną oceną środowisk naukowych działaczy ZPP, a nawet części posłów w czasie obrad komisji śródwyborczych.

² W dalszej części opracowania używany będzie skrót „uso”.

³ Por. m.in.: W. Grzegorzczak: Tryb uproszczony i przyspieszony według ustawy z dnia 10.V.1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej, *Problemy Praworządności* 1985, z. 8–9, s. 28–42; M. Grzeszczyk: Przewoźnik będący jednostką gospodarki uspołecznionej, *Problemy Praworządności* 1985, z. 9–9, s. 42–50; A. Dermont: Zagarnięcie mienia przewoźnika lub mienia powierzzonego mu do przewozu, *Problemy Praworządności* 1986, z. 3, s. 20–30; J. Waszczyński: Ostatnie zmiany w prawie karnym, *Pal.* 1985, z. 10, s. 21–35; B. Świątkiewicz: Niektóre zmiany przepisów karnych wprowadzone ustawami z 10.V.1985 r., *ZN ASW* 1985, z. 41, s. 71–85.

⁴ Por. m.in.: uchwały SN z 27.IX.1985 r. VI KZP 27/85, z 24.X.1985 r. VI KZP 24/85 i z 27.IX.1985 r. VI KZP 34/85 oraz postanowienie z 13.IX.1985 r. II KZ 125/85 — wszystkie opublikowane w *OSNKW* 1986, nr 3–4, poz. 15, 17, 20 i 28.

⁵ A. Lewandowski, L. Paprzycki: Realizacja ustawy z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej w początkowym okresie jej obowiązywania, *I PP Ko* 4/86, Warszawa 1986 (dostępna w bibliotece Instytutu Problematyki Przestępczości).

⁶ Źródłem informacji statystycznej były roczne i półroczne „Informacje Statystyczne” opracowane w Wydziale Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości.

Surowsza polityka karania przewidziana przez *uso* powinna spowodować praktykę orzekania wyższych kar pozbawienia wolności, zwiększenie liczby bezwzględnych kar pozbawienia wolności, orzekanie surowszych kar grzywny, a także częstsze sięganie po kary dodatkowe. Statystyka skazań w kategorii przestępstw, których dotyczą zmienione reguły odpowiedzialności karnej *uso*, powinna tę tendencję wykazać. Pod warunkiem jednak, że polityka karania w 1984 r. i w pierwszej połowie 1985 r. znacznie odbiegała od tej, jaka określona została omawianą ustawą. W przeciwnym bowiem razie obraz statystyczny polityki karania z okresu badanego (drugie półrocze 1985 r. i pierwsze półrocze 1986 r.) i porównywanego (rok 1984) będzie zbliżony.

Czyniąc spostrzeżenia na tle danych statystycznych dotyczących skazań nieprawomocnych w drugim półroczu 1985 r., pamiętać należy, że *uso* zaczęła działać w pewnym zakresie „z opóźnieniem”. O ile bowiem czyny popełnione po dniu 30 czerwca 1985 r. mogły być rozstrzygane w szczególności w trybie przyspieszonym już 1 lipca 1985 r., o tyle postępowanie uproszczone a następnie sądowe postępowanie nakazowe musiało trwać co najmniej kilka tygodni. Natomiast w postępowaniu zwykłym śledztwo lub dochodzenie trwało mogło niejednokrotnie nawet kilka miesięcy, tak że pierwsze nieprawomocne wyroki w tych sprawach zapadały dopiero w końcu 1985 r. Większość zaś postępowań w sprawach o przestępstwa podlegające *uso* popełnione w drugim półroczu 1985 r. zakończyła się, w postępowaniu zwykłym, w pierwszym półroczu 1986 r. Dopiero więc od początku 1986 r. można mówić o funkcjonowaniu *uso* w pełnym zakresie zarówno w postępowaniu przygotowawczym jak i sądowym.

Statystyka Ministerstwa Sprawiedliwości dotycząca działalności sądów w sprawach karnych prowadzona jest według osądzeń i skazań nieprawomocnych (w okresach półrocznych i rocznych) oraz według skazań prawomocnych (w okresach rocznych). Wobec konieczności badania okresu od 1.VII.1985 r. do 30.VI.1986 r. nieprzydatna była analiza statystyki skazań prawomocnych. Wobec tego trzeba się było skupić na statystyce skazań nieprawomocnych. Zaznaczyć należy, że w szczególności opracowania statystyki sądowej półroczne zawierają dość ograniczony zasób informacji. W wielu wypadkach sięgnięcie do materiałów źródłowych nie pozwalało na uzyskanie dalszych danych.

Struktura kar zasadniczych

Jej kształtowanie należało ocenić oddzielnie dla sądów wojewódzkich i sądów rejonowych, a to z tego względu, że jeśli chodzi o skazania w sądach wojewódzkich, to z unormowań usta-

nowionych w uso miały tu zastosowanie jedynie zmienione zasady ustalania minimalnych kar grzywny. Badania praktyki sądowej minionych lat prowadzą do wniosku, że w zakresie właściwości rzeczowej sądów wojewódzkich należą do stosunkowo nielicznych wypadki warunkowego zawieszania wykonania kary pozbawienia wolności i nadzwyczajnego złagodzenia kary. W tym pierwszym wypadku — ze względu na wysoki próg dolnego ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności — minimum 3 lata.

Nawet pobieżna analiza danych dotyczących orzecznictwa sądów wojewódzkich prowadzić będzie do wniosku, że trudno jest mówić o znaczącym wpływie wprowadzenia uso na politykę karania tych sądów. Pamiętać jednak trzeba, że możliwości orzeczenia przez sąd wojewódzki, w zakresie swej właściwości, innej kary zasadniczej niż bezwzględne pozbawienie wolności (nie licząc obligatoryjnej, jednocześnie wymierzanej kary grzywny), była również przed wprowadzeniem uso bardzo ograniczona. Stąd właśnie obserwowano zjawisko niewielkiego wahania w strukturze kar nie przekraczające 2,5%. Zmniejszył się jedynie wyraźnie udział kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, bo prawie o 3,5%, co zapewne dotyczyło przestępstw należących do właściwości sądów rejonowych w sprawach rozpoznawanych przez sądy wojewódzkie.

*Struktura skazań na kary zasadnicze w sądach wojewódzkich
w odsetkach — ogółem liczba kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1 ⁷
kara śmierci	0,3	0,3
pozbawienie wolności bezwzględne	83,0	85,7
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	14,9	11,5
inne kary	1,7	2,4

Podobną sytuację odnotowujemy w orzecznictwie sądów rejonowych. Tu jednak wahania w strukturze kar zasadniczych przekroczyły 5% i przedstawiały się w sposób następujący:

⁷ Symbol „85/86/2+1” oznacza: drugie półrocze 1985 r. i pierwsze półrocze 1986 r.

*Struktura skazań na kary zasadnicze w sądach rejonowych
w odsetkach — ogółem liczba kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
pozbawienie wolności bezwzględne	34,2	32,74
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	42,0	33,58
ograniczenie wolności	8,5	13,39
grzywna samoistna	15,0	20,09
środki popraw.-wych.	0,1	0,10
kary dodatkowe samoistne	0,1	0,10

Znamienne jest jednak, że chociaż udział bezwzględnych kar pozbawienia wolności nie uległ istotnej zmianie, to jednak częstotliwość orzekania kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania uległa zmniejszeniu, ale na rzecz kary ograniczenia wolności i grzywny samoistnej. Czy jest to sprzeczne z regułami określonymi przez uso? Nie można udzielić na to jednoznacznej odpowiedzi. Powyżej przedstawiono strukturę wszystkich skazań, a więc dotyczących również przestępstw, w stosunku do których nie nastąpiło ustawowe zaostrzenie polityki karania. Z kolei brak wzrostu liczby bezwzględnych kar pozbawienia wolności nie musi wskazywać na naruszanie uso. Takiemu wnioskowi przeczą m.in. wyniki badań aktowych przeprowadzonych w Instytucie Problematyki Przestępczości w 1986 roku.⁸

Wymiar kary pozbawienia wolności

Struktura kar pozbawienia wolności decyduje m.in. o surowości systemu karania oraz o zaludnieniu zakładów penitencjarnych. Tu uso oddziałuje przez ograniczenie stosowania warunkowego zawieszenia i nadzwyczajnego złagodzenia kary, a także przez wprowadzenie wyższego minimum ustawowego za czyny określone w art. 9 i 10 uso. W omawianym zakresie obserwujemy charakterystyczne zjawisko, i to zarówno w orzecznictwie sądów wojewódzkich jak i sądów rejonowych.

⁸ Jak w przypisie 5.

*Wymiar kary pozbawienia wolności w sądach wojewódzkich
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
poniżej 3 lat	32,2	28,98
3 lata	12,6	12,58
powyżej 3 lat do 5	24,4	22,91
" 5 " 8	20,4	21,98
" 8 " 15	8,5	11,70
25 lat	1,9	1,53

Można dopatrywać się skutków funkcjonowania uso w zmniejszeniu się udziału kar pozbawienia wolności poniżej 3 lat, gdyż mogło to nastąpić w sądzie wojewódzkim tylko w ramach nadzwyczajnego złagodzenia kary lub gdy następowało skazanie za przestępstwo należące do właściwości sądu rejonowego. Natomiast zwiększony udział surowszych kar pozbawienia wolności, z wyjątkiem kary 25 lat, spowodowany był nie tyle oddziaływaniem uso, co ciągle zaostrzającą się (zresztą już od szeregu lat) polityką karania za przestępstwa przeciwko życiu (art. 148 k.k., art. 157 k.k.), a także rozboju (art. 210 k.k.), stanowiących zdecydowaną większość spraw rozpoznawanych przez sądy wojewódzkie jako sądy pierwszej instancji.⁹

Natomiast sytuacja w orzecznictwie sądów rejonowych przedstawiała się następująco:

*Wymiar kary pozbawienia wolności w sądach rejonowych
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
poniżej 6 miesięcy	0,8	1,47
od 6 miesięcy do 1 roku	47,9	47,37
powyżej 1 roku do 2 lat	35,8	38,03
" 2 lat do 5 lat	14,6	12,06
" 5 lat	0,8	1,05

Z powyższego zestawienia wynika, że w zasadzie represyjność systemu karania nie uległa istotnym zmianom. Generalnie rzecz biorąc, nie są orzekane surowsze kary pozbawienia wolności.

⁹ Obszerna informacja na ten temat zawarta jest w tomie V „Problemy Kryminologicznych Wielkopolski”, Poznań 1986.

Nadal około 85% kar pozbawienia wolności orzekana jest w przedziale od 6 miesięcy do 2 lat. W pozostałych przedziałach wahania są niewielkie i nie przekraczają 2%. Wniosek ten tym bardziej okaże się słuszny, jeśli się uwzględni dokonane wyżej ustalenia dotyczące orzecznictwa sądów rejonowych, że zmniejszenie się liczby kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem nastąpiło na rzecz skazań na karę ograniczenia wolności i grzywny samoistnej, a nie na rzecz bezwzględnej kary pozbawienia wolności.

Wymiar grzywny obok kary pozbawienia wolności

Bardzo ważnym środkiem polityki karania jest kara zasadnicza grzywny, zwłaszcza w tej kategorii przestępstw, gdzie jej wymiar jest obowiązkowe ze względu na motyw czynu: działanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (art. 36 § 3 k.k.). Formulowane oceny, że sądy orzekają zbyt niskie grzywny, legły u podstaw unormowania zawartego w art. 3 uso, gdzie określone zostały minimalne kary grzywny, przez wskazanie wielokrotności odnoszącej się do: wartości mienia zagarniętego lub uzyskanego za pomocą czynu zabronionego, wartości towaru będącego przedmiotem spekulacji, wysokości wyrządzonej szkody, wartości udzielonej lub przyjętej korzyści materialnej, a także wartości sprzedawanych lub podawanych napojów alkoholowych — wszystko to w zależności od rodzaju przestępstwa. Powoływane poprzednio badania Instytutu pozwoliły ustalić, że nowe minima ustawowe mają znaczenie kształtujące wymiar kary jedynie przy określaniu kar w związku ze skazywaniem za zagarnięcie mienia, i to wartości powyżej 100 000 zł. Wówczas kary grzywny z reguły oscylują wokół minimum ustawowego określonego przez uso, będąc zresztą karami stosunkowo surowymi. Natomiast tam, gdzie wartość wyjściowa, będąca podstawą do określenia wysokości grzywny według wielokrotności, jest niska, orzekane przez sądy grzywny są wynikiem zastosowania wielokrotności, sięgającej 80 lub nawet 100, przy wymaganiu uso maksymalnie 10. Tak się dzieje na przykład przy przestępstwach łapownictwa (art. 239—241 k.k.).

Na podstawie tych badań można formułować tezę, że uso jedynie w ograniczonym zakresie wpływa na wysokość przeciętnej grzywny orzekanej obok kary pozbawienia wolności. Weryfikacja tej tezy jest o tyle utrudniona, że statystyka sądowa nie odnotowuje struktury kar grzywny w związku z poszczególnymi kategoriami przestępstw. Odnotowuje się jedynie kształtowanie się wysokości tych kar co do wszystkich przestępstw, z podziałem na orzeczenia sądów wojewódzkich i sądów rejonowych.

*Grzywny orzeczone obok kary pozbawienia wolności
w sądach wojewódzkich
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
do 20 000 zł	11,4	—
powyżej 20 000 zł do 50 000 zł	33,9	15,37
” 50 000 zł do 100 000 zł	29,7	21,54
” 100 000 zł do 200 000 zł	18,3	24,41
” 200 000 zł do 500 000 zł	6,7	27,49
” 500 000 zł do 1 000 000 zł	—	9,39
” 1 000 000 zł	—	1,85

Tu niewątpliwie daje się zauważyć oddziaływanie uregulowań uso. Już w drugiej połowie 1985 r. nie orzekano kar poniżej 20 000 zł, choć co do czynów popełnionych przed 1 lipca 1985 r. możliwość taka istniała. W 1984 r. 75⁰/₀ grzywien wymierzonych zostało w przedziale do 100 000 zł, natomiast w ciągu roku obowiązywania uso w tym przedziale mieściło się niecałe 37⁰/₀ grzywien. W tym ostatnim okresie zdecydowana większość tych kar (73,44⁰/₀) mieściła się w przedziale od 50 000 zł do 500 000 zł. Również dopiero w tym okresie pojawiły się grzywny powyżej 500 000 zł (przeszło 11⁰/₀), a także grzywny powyżej 1 000 000 zł. W praktyce rozważano możliwość orzekania również grzywien wielomilionowych, o czym zdaje się świadczyć orzecznictwo Sądu Najwyższego.¹⁰ Jedynie około 15⁰/₀ stanowią grzywny poniżej 50 000 zł. Jest to niewątpliwie bardzo istotna zmiana w polityce karania. Wysokość grzywien wzrosła znacznie, represja o charakterze ekonomicznym jest więc bardzo surowa, nawet gdy uwzględni się stopę inflacji. Jeżeli weźmie się pod uwagę, że grzywny szczególnie wysokie związane są ze skazaniem za zagarnięcie mienia społecznego znacznej wartości (art. 201 k.k., art. 202 § 2 k.k.), z którymi wiążą się bezpośrednio kary dodatkowe konfiskaty mienia, jeżeli uwzględni się jednocześnie zasądzenie odszkodowania na rzecz jednostek gospodarki społecznej, opłaty i koszty postępowania, to zasadna będzie ocena, że skazany jest tak znacznie obciążony ciężarami o charakterze ekonomicznym, mającymi w egzekwowaniu pierwszeństwo przed grzywną, że w bardzo wielu wypadkach dochodzi do wykonywania zastępczej kary pozbawienia wolności wobec nieściągalności grzywny. Oczywiście nie takie było założenie twórców projektu uso i dlatego temu zjawisku poświęcić trzeba uwagę.

Podobnie przedstawia się sytuacja w sądach rejonowych.

¹⁰ Uchwała z 27.IX.1985 r. VI KZP 27/85, OSNKW 1986, nr 3—4, poz. 15.

*Grzywny orzeczone obok kary pozbawienia wolności
w sądach rejonowych
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
do 10 000 zł	11,0	1,00
powyżej 10 000 zł do 20 000 zł	36,5	2,00
" 20 000 zł do 50 000 zł	42,9	43,03
" 50 000 zł do 100 000 zł	9,5	39,64
" 100 000 zł	—	14,48

Kary poniżej 20 000 zł prawie nie były orzekane. Istotne jest natomiast, że o ile w 1984 r. 90% tych kar mieściło się w przedziale do 50 000 zł, o tyle w ciągu roku od wejścia w życie uso mieściło się w tym przedziale tylko niewiele ponad 45% takich kar. W tym ostatnim okresie 54% grzywien mieściło się w granicach od 50 000 zł do 100 000 zł. Również tu zagadnienie sumy obciążeń ekonomicznych oraz kary zastępczej pozostaje aktualne. Jest to chyba zagadnienie o tak doniosłych skutkach społecznych, że wymaga szczególnego zbadania. W szczególności więc można by się skupić na ustaleniach w zakresie wykonania grzywien w powiązaniu z całokształtem sytuacji ekonomicznej skazanego i jego rodziny.¹¹

W ramach rozważań ogólnych nad polityką karania można wskazać również na strukturę kar i ich wysokość orzekanych w postępowaniu nakazowym i przyspieszonym.

Polityka karania w postępowaniu nakazowym

Przepisy rozdziału 5 uso wprowadziły postępowanie nakazowe nie znane k.p.k. z 1969 r. W tym trybie orzeczona może być jedynie kara ograniczenia wolności, grzywna samoistna lub samoistna kara dodatkowa. Skazania w tym trybie w badanym okresie kształtowały się w sposób następujący.¹²

¹¹ Interesujące rozwiązania metodologiczne takich badań na tle kary grzywny samoistnej zawarte są w pracy L. Sługockiego: *Kara grzywny samoistnej i jej wykonanie*, Warszawa 1984.

¹² W zakresie postępowania nakazowego i przyspieszonego porównano drugie półrocze 1985 r. z pierwszym półroczem 1986 r. Stało się tak dlatego, że przed wejściem w życie uso postępowania nakazowego nie było, natomiast postępowanie przyspieszone miało nieporównywalnie mniejszy zakres niż obecnie pod rządami uso.

*Struktura skazań i wymiar kary grzywny
w postępowaniu nakazowym
w odsetkach — ogółem liczba skazań = 100
ogółem liczba grzywien = 100*

VII—XII 1985 r. I—VI 1986 r.

1) struktura skazań		
ograniczenie wolności	36,6	38,3
grzywna samoistna	63,3	61,6
kara dodatkowa samoistna	0,1	0,1
2) wymiar kary grzywny		
do 20 000 zł	3,5	2,2
pow. 20 000 zł do 50 000 zł	56,5	42,7
" 50 000 zł do 100 000 zł	37,1	47,8
" 100 000 zł do 150 000 zł	2,1	5,7
" 150 000 zł	0,8	1,5

Z zestawienia tego wynika, że sądy częściej sięgają po karę grzywny samoistnej, której wykonanie jest mniej kłopotliwe niż kary ograniczenia wolności. Odosobnione są natomiast wypadki orzekania samoistnej kary dodatkowej (zresztą tak samo jak w postępowaniu zwykłym). Jeśli zaś chodzi o wymiar kary grzywny w tym trybie postępowania, to daje się zauważyć w pierwszym półroczu 1986 r. pewna tendencja do wzrostu jej wysokości.

Polityka karania w postępowaniu przyspieszonym

Znacznie szerszy jest dziś zakres tego postępowania (zgodnie z unormowaniami rozdziału 4 *uso*), niż miało to miejsce w myśl art. 447 k.p.k. Porównywanie wobec tego okresu sprzed i po 1.VII.1985 r. nie jest celowe. Liczba skazań w tym trybie postępowania w badanym okresie wyniosła niebagatelną liczbę 40 654, co stanowi około 10⁰/₀ ogółu skazań w sądach powszechnych. Dla kształtowania się polityki karania w ogóle polityka karania w postępowaniu przyspieszonym ma istotne znaczenie. A struktura kar wymierzonych w tym trybie postępowania w badanym okresie wyglądała następująco:

*Struktura skazań w postępowaniu przyspieszonym
w odsetkach — ogółem liczba skazań = 100*

VII—XII 1985 r. I—VI 1986 r.

pozbawienie wolności bezwzględne	34,8	21,5
----------------------------------	------	------

	VII—XII 1985 r.	I—VI 1986 r.
pozbawienie wolności		
z warunkowym zawieszeniem	21,0	18,8
ograniczenie wolności	17,7	25,6
grzywna samoistna	26,5	34,0

Wskazując wyżej na tendencję obserwowaną przy analizie struktury skazań całości orzecznictwa sądów rejonowych, odnajdujemy ją wyraźnie tutaj przy porównywaniu półroczy badanego okresu rocznego. Spada udział skazań na bezwzględną karę pozbawienia wolności na rzecz kary ograniczenia wolności i samoistnej grzywny.

Z powyższych stwierdzeń wynikają dwa wnioski. Pierwszy, że stosowanie trybu przyspieszonego nie wpływa na wzrost represyjności systemu karnego. Drugi prowadzi do ustalenia, że sądy, rezygnując w postępowaniu tak zwykłym jak i przyspieszonym z kary pozbawienia wolności, bo nie mogą warunkowo zawiesić jej wykonania, orzekają karę ograniczenia wolności lub grzywny samoistnej. Należy przypuszczać, że następuje to wówczas, gdy orzeczenie bezwzględnej kary pozbawienia wolności mogłoby kolidować ze społecznym poczuciem sprawiedliwości.

Kary dodatkowe

Ustawa o szczególnej odpowiedzialności karnej wprowadziła obligatoryjne orzekanie niektórych kar dodatkowych (art. 38 pkt 3, 5 i 7 k.k.) w art. od 4 do 6 uso. Musiało to spowodować znaczny wzrost skazań na te kary. Obrazują to poniższe tabele — oddzielnie dla sądów wojewódzkich i sądów rejonowych.

Skazania na kary dodatkowe w sądach wojewódzkich w liczbach bezwzględnych

	1984 r.	85/86/2+1
konfiskata mienia	771	1 810
zakaz działalności zawodowej	371	928
szczególne publikacja wyroku	565	2 198

Skazania na kary dodatkowe w sądach rejonowych w liczbach bezwzględnych

	1984 r.	85/86/2+1
konfiskata mienia	21	8 449
zakaz działalności zawodowej	2 559	5 476
szczególne publikacja wyroku	5 645	46 312

Obraz statystyczny jest jednoznaczny. Liczba skazań na te kary, zwłaszcza w sądach rejonowych, wzrosła wielokrotnie. Jeśli chodzi o kary dodatkowe konfiskaty mienia i podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób dzieje się tak dlatego, że przepisy usó nakazują orzekać te kary również w razie skazania za przestępstwa przeciwko mieniu. Jednoznaczna ocena takiego rozwiązania ustawowego nie jest możliwa. Wskazane wyżej badania Instytutu Problematyki Przestępczości, jak i obserwacja praktyki sądowej prowadzą do wniosku, iż w wielu wypadkach w razie stwierdzenia, że sprawca nie posiada żadnego mienia podlegającego przejęciu na rzecz Skarbu Państwa, orzeka się kary konfiskaty mienia w całości. Natomiast jeśli chodzi o karę dodatkową podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób, to okazuje się, że jest ona orzekana zbyt często, co powoduje, iż nie oddziałuje ona profilaktycznie w sytuacji, gdy opinia publiczna „przyzwyczają” się do takich publikacji i już nie reaguje na nie.¹³

Liczba publikowanych wyroków sądów powszechnych wyniosła w 1984 r. 6 000 i jeżeli decyzje co do wymierzenia tej kary dodatkowej były prawidłowe, to efekt profilaktyczny był niewątpliwy. Natomiast zupełnie inna jest sytuacja, gdy do świadomości społecznej dotrze informacja o kilkudziesięciu tysiącach takich orzeczeń. Nie można ponadto stwarzać wrażenia, że jesteśmy „społeczeństwem przestępców”, co byłoby oczywiście nieprawdziwe.

Polityka karania w wybranych kategoriach przestępstw

Dodatkową ilustracją dla prezentowanej problematyki może być informacja o polityce karania w kilku kategoriach przestępstw wzbudzających szczególne zainteresowanie społeczne i o znaczącym udziale w kształtowaniu poziomu przestępczości. Do przestępstw tych, w różnym zakresie, miały zastosowanie uregulowania usó.

Wybór tych właśnie kategorii przestępstw podyktowany był również zakresem informacji statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości.

¹³ Różne aspekty orzekania tej kary dodatkowej omawiam w pracy: Kara podania wyroku do publicznej wiadomości w szczególny sposób (art. 38 pkt 7 k.k.), Problemy Praworządności 1986, z. 4, s. 19—29.

*Struktura skazań na karę pozbawienia wolności
z art. 145 § 2 i 3 k.k.
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
pozbawienie wolności bezwzględne	55,3	86,9
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	44,7	13,1
wymiar kary pozbawienia wolności:		
do 1 roku	14,8	3,7
powyżej 1 roku do 2 lat	59,8	26,5
" 2 lat	25,4	69,7

Wzrost surowości kary pozbawienia wolności i wzrost udziału kar bezwzględnego pozbawienia wolności jest oczywisty. Trzeba jednak uwzględnić to, że dane statystyczne za 1984 r. obejmują wszystkie wypadki skazań z art. 145 § 3 k.k., a więc i takie, gdy skutkiem wypadku nie jest śmierć człowieka albo ciężkie uszkodzenie ciała lub taki sam rozstrój zdrowia.

*Struktura skazań na karę pozbawienia wolności z art. 168 § 1 k.k.
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
pozbawienie wolności bezwzględne	87,0	92,8
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	13,0	7,2
wymiar kary pozbawienia wolności:		
do 1 roku	7,2	7,0
powyżej 1 roku do 2 lat	37,0	37,1
" 2 lat do 5 lat	50,6	49,0
" 5 lat	5,2	6,9

*Struktura skazań na karę pozbawienia wolności z art. 168 § 2 k.k.
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
pozbawienie wolności bezwzględne	100,0	100,0
wymiar kary pozbawienia wolności:		
do 3 lat	37,6	18,2
powyżej 3 lat do 5 lat	46,0	43,0
" 5 " 8 lat	11,5	28,0
" 8 " 15 lat	4,9	10,7

Dane powyższe wskazują na pewną stabilizację polityki karania w sprawach o przestępstwa z art. 168 § 1 k.k. i poważne jej zaostrzenie za przestępstwa z art. 168 § 2 k.k. Zjawisko to nie jest bezpośrednio skutkiem funkcjonowania uso, gdyż ta ustawa nie zmieniła granic ustawowego zagrożenia tych przestępstw. Jest to natomiast wynikiem oceny zagrożenia tą przestępczością.

*Struktura skazań na karę pozbawienia wolności
z art. 201 i 202 § 2 k.k.
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
artykuł 201 k.k.		
do 3 lat	11,7	16,9
powyżej 3 lat do poniżej 5 lat	8,3	3,3
5 lat	24,6	25,2
powyżej 5 lat do 8 lat	47,1	50,5
" 8 " 15 "	8,3	14,2
artykuł 202 § 2 k.k.		
do 3 lat	15,4	13,0
powyżej 3 lat do poniżej 5 lat	14,8	5,6
5 lat	24,2	25,0
powyżej 5 lat do 8 lat	43,4	45,0
" 8 " 15 "	2,2	11,5

Co do tych przestępstw uso w zasadzie nie oddziałuje bezpośrednio na zaostrzenie polityki karania. Niemniej obserwujemy w tej kategorii skazań zwiększenie się udziału surowszych kar pozbawienia wolności powyżej 5 i 8 lat.

Odmianą tendencją, a więc pewnego złagodzenia polityki karania, obserwujemy w sprawach o przestępstwa zagarnięcia mienia społecznego z wyzyskaniem działalności jednostki gospodarki uspołecznionej, gdy jego wartość nie przekroczyła 300 000 zł (art. 202 § 1 k.k.).

*Struktura skazań na karę pozbawienia wolności z art. 202 § 1 k.k.
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
pozbawienie wolności bezwzględne	54,3	50,0
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	45,7	50,0

wymiar kary pozbawienia wolności:		
6 miesięcy do 1 roku	24,9	24,2
powyżej 1 roku do 2 lat	52,6	57,8
" 2 lat	22,5	18,0

Trudno sformułować jednoznaczną ocenę, ale wydaje się, że znaczącą rolę odgrywać może fakt postępującej jednak nadal inflacji, co powoduje, że coraz trudniej w ocenie społecznej uznaje się mienie w granicach 300 000 zł za mienie dużej wartości.

Interesująco kształtuje się polityka karania za przestępstwa włamania i kradzieży zuchwałej zarówno na szkodę mienia społecznego jak i mienia prywatnego (art. 208 k.k.).

*Struktura skazań na karę pozbawienia wolności z art. 208 k.k.
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
mienie społeczne:		
pozbawienie wolności bezwzględne	73,2	85,8
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	26,8	14,2
wymiar kary pozbawienia wolności:		
do 1 roku	20,7	17,7
powyżej 1 roku do 2 lat	44,5	44,0
" 2 lat do 5 lat	33,5	35,4
" 5 lat	1,2	2,4
mienie prywatne:		
pozbawienie wolności bezwzględne	73,7	87,0
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	26,3	13,0
wymiar kary pozbawienia wolności:		
do 1 roku	21,7	18,1
powyżej 1 roku do 2 lat	44,9	43,0
" 2 lat do 5 lat	32,3	35,9
" 5 lat	1,1	2,7

Okazuje się więc, że mimo spadku liczby stwierdzonych przestępstw z art. 208 k.k. i zmniejszenia się liczby skazań za nie nastąpiło w badanym okresie dalsze zaostrzenie polityki karania, co wyraża się w zwiększeniu się liczby kar pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, jak i w zwiększeniu się surowości tych kar.

Niezmiennie surowa jest polityka karania za przestępstwa z art. 210 k.k.

*Struktura skazań na karę pozbawienia wolności z art. 210 k.k.
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1984 r.	85/86/2+1
artykuł 210 § 1 k.k.		
pozbawienie wolności bezwzględne	98,4	100,0
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	1,6	—
wymiar kary pozbawienia wolności:		
do 1 roku	0,5	0,1
powyżej 1 roku do 2 lat	8,5	3,1
" 2 lat do 5 lat	83,7	79,5
" 5 lat	7,3	17,0
artykuł 210 § 2 k.k.		
pozbawienie wolności bezwzględne	100,0	100,0
wymiar kary pozbawienia wolności:		
do 3 lat	4,5	2,2
powyżej 3 lat do poniżej 5 lat	4,0	2,2
5 lat	21,5	17,3
powyżej 5 lat do 8 lat	55,0	46,4
" 8 " 15 "	14,9	31,4
25 lat	0,2	0,1

Wydaje się w świetle tych danych statystycznych, że polityka karania w tej kategorii przestępstw ma ustabilizowaną tendencję. Ulega ona ciągłemu zaostrzeniu. Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności i nadzwyczajne złagodzenie kary należą do sytuacji wyjątkowych.

Umiarkowaną natomiast można nazwać politykę karania za przestępstwa, których stany faktyczne określone zostały w uso. Przedstawić tu można było jedynie dane statystyczne za drugie półrocze 1985 r. i pierwsze półrocze 1986 r. W okresie wcześniejszym czyny te w statystyce sądowej nie były wyodrębnione, a tylko ujęte wśród skazań kwalifikowanych z art. 199—208 k.k.

*Struktura skazań na karę pozbawienia wolności z art. 9 § 1 uso
w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100*

	1985 r. (II półrocze)	1986 r. (I półrocze)
pozbawienie wolności bezwzględne	65,5	55,35
pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem	34,4	44,64

wymiar kary pozbawienia wolności:

6 miesięcy do 1 roku	31,0	39,28
powyżej 1 roku do 2 lat	58,6	47,61
" 2 lat	10,3	13,09

Struktura skazań na karę pozbawienia wolności z art. 9 § 2 uso w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100

1985 r. (II półrocze)   1986 r. (I półrocze)

pozbawienie wolności		
bezwzględne	71,4	60,40
pozbawienie wolności		
z warunkowym zawieszeniem	28,6	39,58
wymiar kary pozbawienia wolności:		
6 miesięcy do 1 roku	—	3,12
powyżej 1 roku do 2 lat	82,1	66,66
" 2 lat do poniżej 5 lat	16,9	28,12
5 lat	1,0	1,00
powyżej 5 lat	—	1,00

Struktura skazań na karę pozbawienia wolności z art. 10 uso w odsetkach — ogółem liczba tych kar = 100

1985 r. (II półrocze)   1986 r. (I półrocze)

pozbawienie wolności		
bezwzględne	92,2	100,0
pozbawienie wolności		
z warunkowym zawieszeniem	7,8	—
wymiar kary pozbawienia wolności:		
poniżej 3 lat	13,7	13,74
3 lata	70,6	75,57
powyżej 3 lat do 5 lat	15,7	9,16
" 5 " 8 lat	—	1,52

Powyższe dane statystyczne nie mogą być podstawą wystarczającą do sformułowania oceny co do prawidłowości polityki karnania w tej szczególnej kategorii przestępczości. Konieczne jest więc podjęcie szczegółowych badań nad przestępczością na szkodę przewoźnika określoną w art. 9 i 10 uso.

W zakresie przestępczości o charakterze spekulacyjnym (kodeks karny i ustawa z 1981 r.) ujawniła się tendencja zarysowująca się w całości orzecznictwa sądów rejonowych, o czym była już mowa wyżej. I tu okazało się, że zmniejszenie się liczby kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykona-

nia spowodowało tylko nieznaczny wzrost bezwzględnych kar pozbawienia wolności. Jednocześnie nastąpił wyraźniejszy wzrost w zakresie liczby orzekanych kar ograniczenia wolności i grzywny samoistnej. Obrazuje to poniższa tabela.

*Struktura skazań za przestępstwa o charakterze spekulacyjnym
(kodeks karny + ustawa z 1981 r.)
w odsetkach — ogółem liczba skazań = 100*

	1984 r.	1985 r.	1986/1 ¹⁴
pozbawienie wolności	64,1	54,8	42,6
w tym:			
— bezwzględne	5,7	9,6	11,0
— z warunkowym zawieszeniem	58,4	45,2	31,6
ograniczenie wolności	8,2	11,2	19,6
grzywna samoistna	27,7	34,00	37,7

Wydaje się, że ten kierunek polityki karania należy uznać za słuszny.

Natomiast zupełnie jednoznacznie przedstawia się polityka karania za nielegalny wyrób spirytusu i nielegalny handel alkoholem.

*Struktura skazań za przestępstwa z art. 3 ustawy
o zwalczaniu niedozwolonego wyrobu spirytusu
w odsetkach — ogółem liczba skazań = 100*

	1984 r.	1985 r.	1986/1
pozbawienie wolności	96,5	97,6	78,7
w tym:			
— bezwzględne	1,7	20,1	69,5
— z warunkowym zawieszeniem	94,8	77,5	9,2
ograniczenie wolności	0,4	0,6	3,9
grzywna samoistna	3,1	1,9	17,3

*Struktura skazań za przestępstwa z art. 43 ustawy
o wychowaniu w trzeźwości i zapobieganiu alkoholizmowi
w odsetkach — ogółem liczba skazań = 100*

	1984 r.	1985 r.	1986/1
pozbawienie wolności	20,2	16,9	78,7

¹⁴ Symbol „1986/1” oznacza pierwsze półrocze 1986 r.

w tym:

— bezwzględne	2,3	4,4	69,5
— z warunkowym zawieszeniem	17,9	12,5	9,2
ograniczenie wolności	14,3	10,7	3,9
grzywna samoistna	65,4	72,2	17,3

Tu już niewątpliwie rysuje się wpływ uregulowań *uso*, chociaż jedynie co do nielegalnego wyrobu spirytusu istnieje, zgodnie z art. 1 *uso*, zakaz warunkowego zawieszania wykonania kary pozbawienia wolności. Przedstawiona wyżej tak bardzo radykalna zmiana polityki karania wymaga niewątpliwie szczególnej uwagi. Przeanalizowanie omawianego zagadnienia wydaje się tym bardziej konieczne, że w środkach masowego przekazu podawane były przykłady bardzo surowych rozstrzygnięć sądowych, pozostających nawet w sprzeczności ze społecznym poczuciem sprawiedliwości. A rygoryzm opinii publicznej w tej kategorii przestępstw jest powszechnie znany.

Wnioski

Wniosków dotyczących kształtowania polityki karania przez *uso* nasuwa się kilka.

Polityka karania sądów polskich w ostatnim okresie odznaczała się dość znaczną surowością. Po 1981 r. uległa ona dalszemu zaostreniu i w 1984 r., a zwłaszcza w okresie, gdy już uchwalenie i wejście w życie *uso* było realnie przewidywane, osiągnęła taki poziom, że ostateczne wprowadzenie ustawy zostało wyprzedzone praktyką i mniej znacząco wpłynęło na politykę karania.

Wymiar kar za najpoważniejsze przestępstwa kryminalne uległ wyraźnemu zaostreniu, na co *uso* nie miała większego wpływu.

W sprawach o przestępstwa o mniejszym stopniu społecznego niebezpieczeństwa, przy ustawowej możliwości wyboru, zmniejszyła się liczba orzeczanych kar pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem ich wykonania, ale tylko na rzecz kar ograniczenia wolności i grzywny samoistnej, a nie na rzecz kar bezwzględnego pozbawienia wolności.

Z zakresu właściwości rzeczowej sądu rejonowego jedynie co do przestępstw nielegalnego wyrobu spirytusu i nielegalnego handlu alkoholem bezwzględna kara pozbawienia wolności stała się zdecydowanie dominującym środkiem karnym.

Taka polityka stosowania kary pozbawienia wolności spowodowała zapewne to, że liczba osadzonych w aresztach śledczych i zakładach karnych w chwili obecnej nie jest wiele wyższa, niż

miało to miejsce przed wejściem w życie uso.¹⁵

Unormowania uso wpłynęły na wysokość orzekanych grzywien, powodując ich znaczny wzrost. Na tym tle rysuje się wyraźnie problem całokształtu obciążeń finansowych w związku ze skazaniem oraz doniosłe społecznie zagadnienie zastępczej kary pozbawienia wolności.

Sceptycznie należy się odnieść do instytucji obligatoryjnych kar dodatkowych. Konfiskata stanowi w bardzo wielu wypadkach tylko głośną deklarację, a jest to kara, która w tradycji polskiego prawa karnego i w świadomości społecznej wiązana jest z odpowiedzialnością za najpoważniejsze przestępstwa. Nadmierne zaś szafowanie karą dodatkową szczególnej publikacji wyroku prowadzi do zupełnego jej zdeprecjonowania, co uniemożliwia realizację celu szczególnego tej kary, jaki został określony w art. 49 k.k.: społeczne oddziaływanie.

Wydaje się również, że utrzymywanie ograniczeń w zakresie stosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności i nadzwyczajnego złagodzenia nie jest celowe.

¹⁵ Na podstawie informacji Ministra Sprawiedliwości L. Domerackiego dla uczestników Sesji Naukowej Komitetu Badań Kryminologicznych Wielkopolski, Kiekrz, 9—11 października 1986 r.

BRONISŁAW KIERES

PRZEGLĄD ORZECZNICTWA SĄDU NAJWYŻSZEGO Z ZAKRESU PRZEPISÓW PRAWA KARNEGO MATERIALNEGO (ustawy o szczególnej odpowiedzialności karnej) za okres od 1.VII.1985 r. do 30.VI.1986 r.

Przeгляд orzecznictwa Sądu Najwyższego z zakresu przepisów prawnomaterialnych (ustawy o szczególnej odpowiedzialności karnej) omawia wszystkie dotyczące tego zakresu orzeczenia Sądu Najwyższego wydane w okresie od 1.VII.1985 r. do 30.VI.1986 r. Widoczna w tych orzeczeniach tendencja SN do zawężenia zakresu zastosowania tych surowych przepisów jest trafna. Poszczególne orzeczenia nasuwają jednak rozmaite wątpliwości interpretacyjne.

I. Wejście w życie ustawy z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej¹ zrodziło w praktyce szereg istotnych problemów interpretacyjnych, i to nie tylko dotyczących

¹ Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o szczególnej odpowiedzialności karnej, Dz. U. Nr 23, poz. 101 (cyt. dalej jako „ustawa o sz.o.k.”).